

In memoriam

Dr. Rudolf Andrejka

bivši predsednik Muzejskega društva za Slovenijo

Dne 19. oktobra 1948 je v Ljubljani, na Starem trgu št. 4, umrl dr. Rudolf Andrejka, po naključju prav v isti hiši, kjer je dvajset let poprej oskrbel kot predsednik Muzejskega društva za Slovenijo spominsko ploščo na rojstvo J. V. Valvasorja (vzidano 1929). Pokojni sicer ni bil zgodovinar po svojem prvotnem in glavnem poklicu, zagotovil pa si je vendar v slovenskem zgodovinopisju trajno mesto z vztrajnim, mnogostranskim in natančnim raziskovanjem, z organizacijskim delom in z izvirno delovno metodo. Svoje velike upravne sposobnosti je dal za deset let (1923—1932) na razpolago Muzejskemu društvu, ki mu je kot predsednik v kritični povojni dobi dal trdno finančno osnovo in tako zgodovinarski delavnosti med Slovenci omogočil nov razmah. Z veseljem se je pridružil zgodovinarjem tudi v prenovljenem Zgodovinskem društvu in našemu glasilu še pred smrtjo ponudil članek, ki ga priobčujemo v tem letniku.

Rudolf Andrejka se je rodil 22. julija 1880 v Ljubljani (Gosposka ulica 5). Njegov oče, slovenski vojaški pisatelj Jernej Andrejka-Livnogradski (prim. SBL I. 12), ki je umrl 1926 v Ljubljani, mu je odprl pot na akademsko gimnazijo na Dunaju, ki jo je z odliko dovršil 1898. Leta 1902 je kot 22letni absolvent prava nastopil službo pri deželni vladi v Ljubljani, nato odšel v službo pri okrajnem glavarstvu v Radovljico (1903), od tam pa v Postojno (1906—1911). V Radovljici je njegova neugnana delavnost našla zaposlitev pri organizaciji planinstva in turizma, v Postojni se je vrnil k študiju prava, pravne zgodovine in statistike, ki je zanje dobil dobro teoretsko osnovo na Dunaju (profesorji Adler, Bernatzik in Inama-Sternegg). Za kratko dobo se je vrnil v službo k deželni vladi v Ljubljani, 1912 pa na notranje ministrstvo na Dunaju; bil je kabinetski šef pri ministru dr. Zolgerju, l. 1918 pa likvidacijski zaupnik narodne vlade v Ljubljani pri dunajski vladi. Po povratku v domovino (1919) je za nekaj mesecev vodil okrajno glavarstvo v Celju, naslednjih deset let (do 1929) pa vršil upravne službe pri vrhovni ljubljanski politični upravi, nazadnje kot namestnik velikega župana Vodopivca. Leta 1929 do 1931 je bil okrajni načelnik za ljubljansko okolico. Kot banski inšpektor je bil 1931 upokojen in tako dobil časa za poglobljeno znanstveno delo, ki je tedaj tudi najplodnejše. L. 1936 je bil imenovan za načelnika Splošne državne statistike v Beogradu. Šele ponovna vrnitev v Ljubljano 1945 mu je vrnila staro podjetnost za delo, tako da je kljub telesni oslabelosti mogel zbrati najzrelejše sadove svojega znanstvenega prizadevanja. Ko je jeseni 1948 odložil pero, je njegovo že desetletja šibko srce začelo pojemati in prehitro za vedno obstalo. Njegov pogreb je pričal, da si je kot patriot in kot prikupen značaj pridobil obilo iskrenih prijateljev med kulturnimi delavci in slovenskim ljudstvom.

Poklicni in organizatorični naporji pokojnega Rudolfa Andrejka so pustili trajne sledove ne le v Muzejskem društvu za Slovenijo, ampak tudi — in še posebno — v izgradnji upravne službe, pri tujskem prometu

(preosnova Zveze za tujski promet 1922) in pri državni statistični službi v Beogradu. Povsod je razvijal veliko osebno delavnost in pokazal izredno ekspeditivnost in iznajdljivo spretnost. Ljubljanska univerza ga je 1925 pozvala, da kot honorarni predavatelj juridične fakultete uvaja študente v upravno prakso. Upravno pravo je predaval (z izjemo beograjskih let) prav do svoje zadnje boleznin smrti.

Andrejka je ves čas ohranil živ stik s kulturnim življenjem slovenskega naroda. Čutil se je hkrati dolžnega, da delež, ki ga prejema, z lastnimi prispevki vrača, tako z osebno pravno in gospodarsko pobudo kakor tudi s pisateljevanjem. Njegova izobrazba je bila široka, težila pa je po preprosti, praktični uporabnosti. Taki so tudi njegovi spisi. Težko, utrudljivo problematiko je umeval kot svoje zasebno opravilo, javnosti je podajal le zrele, vsakomur sprejemljive, zanimive in koristne sadove svojega obsežnega dela. Skromnost njegovih namenov in nevsiljivost oblike sta vzrok, da Andrejkovi spisi niso bili vedno deležni vse pozornosti in priznanja, ki jim gre. V tem pogledu je značilna in za Andrejka samega posebna častna njegova avtobiografija v SBL I. 12.

Zelo obsežno in obilno je bilo že njegovo časnikarsko delo. Pisal je strokovna poročila v slovensko, pa tudi drugo jugoslovansko časopisje, nekajkrat v nemščini (za Laibacher Zeitung, Zagrabler Tagblatt, Reichspost, Neue Freie Presse, Prager Presse in Union v Pragi). V začetku so to slovstveni in pravni prispevki, pozneje prigradniške stvari v korist tujkega prometa; oboje je čas že prerastel. Nekaj spisov pa je nastalo po Andrejkovem arhivnem raziskovanju in jih tako tu ne smemo prezreti. Sem spadajo članki: Zoisova palača v Ljubljani (Slovenec 1932, št. 249), Slovenci v Kazinskem društvu l. 1837 (Slov. 1934, št. 99), Ljubljanske ulice, ki so izginile (Slov. 1935, št. 90), K zgodovini Mahrove hiše v Ljubljani (Slov. 1936, št. 27), Doneski k zgodovini Figovčeve gostilne na Ajdovščini (Slov. 1936, št. 85), Še o Figovcu (Slov. 1937, št. 22), Obrtniki v stari Ljubljani (Slov. 1939, št. 125), Ljubljanski zasebni vrtovi v preteklosti (Slov. 1943, št. 145—147, 152, 155), Dr. Matija Burger, pozabljeni ljubljanski župan (Jutro 1944, št. 275, 282; 1945, 24), Krvnikova hiša v Ljubljani (Slov. Koledar 1945, 67—70), Zgodovina Križnamove hiše v Ljubljani (Slov. 1945, št. 14). Prav tako je v časopisju in drugod raztresenih nekaj Andrejkovih biografskih poročil, kakor: Turudija (Slov. 1916, št. 64 in Eđinost 1916, št. 82), Ivan Knez (Vestnik Lj. vzorčnega velesejma 1926), Jernej Andrejka-Livnogradski (Koledar Moh. dr. 1928, 76—77), Dr. Janez Ev. Krek in Selška dolina (Slov. 1932, št. 231), Doneski k življenjepisu dr. Mihe Tuška (Slov. 1935, št. 187), Dr. Janko Šuman (Slov. 1937, št. 287), Franc Naval-Pogačnik, slavni slovenski operni pevec (Slov. Narod 1945, št. 16 in 17), Dvajsetletnica organiziranega tujkega prometa v Sloveniji (Jutro 1925, št. 126).

Glavno Andrejkovo pisateljsko opravilo je veljalo pravniški stroki. Objavljal je lepo vrsto upravnih zakonov v obliki priročnikov, s članki je zalagal vse slovenske in glavne jugoslovanske upravne časopise. Širši pomen imajo prispevki: Anarhizem (Naši Zapiski 1907 in 1909), Bera (Slov. Pravnik 1912), Iz zgodovine naših političnih okrajev in občin (Občinska Uprava 1927), Kranjska hranilnica ni bila nikdar ustanovljena z nemškimi kapitalom (Vesnik Saveza štedionica kr. Jugoslavije 1939, 5—6), Doneski k zgodovini uradne statistike v Jug. (Službeni glasnik Min. unutr. poslova 1937, št. 7 in 8). Tu je rad prehajal na področje pravne zgodovine, vendar pa se zanj nikdar ni dočela ogrel.

Na posebno, Andrejki svojsko zgodovinsko raziskovanje ga je napolnilo zanimanje za kulturno preteklost slovenskih krajev, ki se je z njim bavil kot organizator tujkega prometa. V ta namen je spisal lepo kopico knjižic in člankov, kjer obravnava domače slikovite kraje tudi po njihovi zgodovinski pomembnosti in preteklosti. Z lastnimi spisi je hotel dopolniti vrzeli v poznavanju domače zgodovine. S tem namenom je pregledoval krajevne arhive in uporabljal bogato znanje, ki so ga mu dale zbirke muzejskega arhiva. Še dvojje momentov je usmerjalo njegovo zgodovinsko iskanje. Po poroki l. 1920 je stalno zahajal v Selško dolino in je tako

vzljudil zgodovino loškega gospostva, urejanje Sejmskega vestnika 1925—26 pa ga je napotilo h gospodarskim vprašanjem v zvezi z razvojem ljubljanske obrti, trgovine in podjetniških družin v Ljubljani. Tako je našel pot v krajevno, gospodarsko, stanovsko zgodovinopisje in k zbiranju biografskega gradiva.

Za zgodovinsko vedo je bil Andrejka od dveh strani dobro pripravljen, kot upravni jurist in kot slovstvenik. Jezikovni čut si je izostril ob branju Ivana Cankarja, ob prevajanju v tuje jezike (prevodi vojaških pesmi in posebno še Gregorčiča in Župančiča!) in ob samostojnem razpravljanju o jezikovnih vprašanjih (prim. njegove Napake v slovenskem izrazoslovju, Lj. 1931, ponatis iz »Samouprave« in Nekaj misli in predlogov o našem prevajalnem slovstvu, Dom in svet 1913; obe razpravi sta vzbudili precej pozornosti. Prim. še: Čistimo svoj jezik, članek v Sloveniji: 1938, št. 32, 33, 36 in 37). Tenek posluh za jezikovne starine ga je privedel tudi na področje narodopisja. Objavil je v IV. zvezku Strekljevih narodnih pesmi 17 lastnih zapisov, narodne pripovedke iz kamniške okolice pa v Vrtnu 1918. Etnolog je prinesel 1934 njegova članka: Star kmečki inventar iz 18. stoletja in Jagode za oči. Tako je mogel izčrpati in presoditi pomen filoloških posebnosti v zgodovinskih virih (prim. v tem pogledu njegov članek v tem Zgodovinskem časopisu!).

Ker se Andrejka za zgodovinsko znanost ni posebej metodično šolal, so njegovi zgodovinski spisi: manj pomembni po globlji razčlenitvi zgodovinske vzročne problematike kakor po svoji natančni opisni izdelanosti. Zato tudi ni napisal velikih del in se je raje omejil na objavljanje lepo urejenega gradiva. Njegove zgodovinske razprave in članki, včasih tudi samo kratki zapisi, so raztreseni po znanih in še bolj po manj znanih publikacijah in tako niso vsi splošno znani. V knjižni obliki so izšli spisi: 1. Kropa in Kamna gorica, krajepisno-zgodovinski poizkus, Ljubljana 1924. 2. Ob prazniku 25 letnice trgovskega društva Merkur, Lj. 1926 (Ponatis iz Trgovskega lista 1926). 3. Selški predniki dr. Janeza Ev. Kreka, rodoslovna in krajevnozgodovinska razprava, Ljubljana 1932. (Uvod v to delce kaže, da se je Andrejka vsaj nekoliko zavedal pomembnosti družbene sodobne problematike, ko izjavlja, da »opisuje razvoj onih kmetijskih rodov, ki so prihajali v pravnem, socialnem ali rodbinskem pogledu v ožje stike s Kreki v Selški dolini. V delovanju in nehanju teh rodov, njih razplojevanju in ugašanju, njih gmotnem povzdigu in padanju se odražajo razvojne stopnje socialne zgodovine našega kmetijskega stanu v preteklih treh stoletjih.) 4. Škofja Loka in njen okraj, Šk. Loka 1936. Ta zbornik je Andrejka uredil skupno s Fr. Planino; sam je vanj prispeval zgodovinski članek Škofjeloški cehi. — Vrsta zgodovinskih razprav in člankov trajnega pomena se začneja z letom 1932; Andrejka jih je spisal v dobi svoje prve upokojitve na podlagi samostojnega proučevanja arhivalnih virov, kjer je odkril mnogo novega gradiva in pokazal izvirno metodo. V Glasniku Muzejskega društva je priobčil članke: Zemljiške razmere v Selški dolini v začetku 18. stoletja (1932), Župani Selške doline v letih 1500—1800 (1933), Kje so bili Zoisovi vrtovi? in Zoisove fajančne delavnice v Gradišču (1934), Kančeva tvornica vžgalnikov v Ljubljani (1936), Doneski k postanku in razvitku rodbinskih imen v Selški dolini (1939), Vrhovni predstavniki državne uprave na Kranjskem (1943) in Polhograjski baroni (1944—1945); zadnja razprava zasleduje zanimiv razvoj kmetijske rodbine v krog veletrgovstva in fevdalnega plemstva. Vzporedno s tem je Andrejka proučeval zgodovino slovenskega trgovstva in bogato zažagal z izsledki stanovsko glasilo trgovcev, Trgovskega tovariša. Tu je objavil: Nekaj črtic iz gospodarskega življenja Ljubljane pred 100 leti (1934), Razvoj industrije in industrijska politika v naših deželah v 1. polovici 19. stoletja (1934), Trgovsko življenje v Ljubljani pred 100 leti (1934), Ob stoletnici zastopstva ljubljanskega trgovstva (1934), Ustroj in razvoj gremijalne trgovske šole v Ljubljani (1934), Doneski k preselitvenemu problemu ljubljanskega trgovstva (1934 in 1935; zadnji dve razpravi sta izšli pod psevdonimom!), Trgovska zgodovina Špitalske ulice

v Ljubljani (1935), Trgovska zgodovina Schellenburgove ulice v Lj. (1936), Doneski k zgodovini Fröhlichovih hiš v Lj. (1936), Zgodovina Perles-Bals-Lassnikove hiše v Lj. (1937), Zgodovina hotela Šlona (1938), Doneski k zgodovini naše železarske industrije, I. Ruardi (1940). Drugo bogato bero iz arhivalnih študij je Andrejka dal v natis Kroniki slovenskih mest, kjer je sodeloval pri vseh šestih letnikih in obdelal: »Najstarejše ljubljanske industrije« (9 člankov v l. 1934, eden 1936), življenjepis Fidelisa Terpinca (1934), Zgodovino Primčeve hiše v Lj. (1935), Poslopje mestnega muzeja v Lj. (1935), Strojarnje na forštatju (1937), Zgodovino kramarskih hišic v Prešernovi ulici v Lj. (1938), Razvoj ljubljanskih industrij med 1859—1869 (1939), Schwarzovo pivovarno na Poljanah (1939 in 1940), Zgodovino gostilne Pri Šestici v Lj. (1940), Zgodovino Hudovernikove hiše v Kolodvorski ulici 25 v Lj. (1940). Samo v posebnem odtisu je izšel spis: Znameniti slovenski obrtniki 1575—1940, namenjen za Zbornik slovenskega obrta 1918—1938, ki pa ni izšel. Podobno težko dosegljivo gradivo je zbral v obsežnem članku: »Zaslužni slovenski upravni juristi« in ga objavil v zborniku Pol stoletja društva Pravniki (1939; str. 80—150). V časopisu Slovenski Pravniki je objavljjal že prej več pravnških biografij (od l. 1925 dalje), v Trgovskem tovarišu biografije trgovcev (od 1936 naprej), nekaj tudi v Kroniki slov. mest (1934) in Planinskem Vestniku (1934, 1940). Tako je postal 1934 sodelavec Slov. biografskega leksikona, ki je priobčil več njegovih sestavkov v VI. zvezku (gl. članke Papež, Pauer, Pavlin, Pesiak), kakih 120 pa jih je izročil uredništvu v objavo, pa še niso izšli. Če omenim še Doneske k zgodovini šolstva v Sečah, ki jih je prinesel Slovenski učitelj 1933, in njegov prispevek v Dejanju (1940, št. 2): Donesek k zgodovini zaplenitve Mečimovič-Krekove knjige, so s tem izčrpani glavni Andrejkovi spisi, ki jih slovenski zgodovinarji moramo poznati in upoštevati. Ni jih malo in zelo veliko podrobnega, natančnega dela je v njih. Dr. Rudolfu Andrejki smemo izreči priznanje, da je svoj kulturni dolg slovenskemu narodu odplačal pošteno in z visokimi obrestmi. Sam sicer ni segal v globljo problematiko snovi, ki jo je stvarno in trezno obravnaval, razčistil pa jo je v toliki meri, da bo to delo naslednikom bistveno olajšano. Svojo nalogo je opravil po najboljših močeh -- zato ga homo slovenski zgodovinarji ohranili v častnem spominu.

Maks Miklavčič: